

ВІДГУК

офіційного опонента Жанни Олександрівни Янковської,
доктора філологічних наук, проф. кафедри культурології
та філософії Національного університету «Острозька академія»
на дисертацію Караб Наталії Миронівні
«Жанрово-стильова своєрідність прози Ірини Вільде в контексті
української літератури 30–60-х років ХХ століття», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії)
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

Творчість Ірини Вільде на тлі українського (особливо західноукраїнського) літературного процесу – явище досить помітне й небуденне. Так бачимо, що поступальності розвитку її прози зумовила різноманітність в плані мотивів, тематики, жанрових видів та стильових рішень. Попри літературознавчі відгуки на твори письменниці у ХХ столітті (до речі, не завжди об'єктивні) та сучасні студії, серед яких варто згадати праці Т. Салиги, Л. Сеника, В. Качкана, М. Вальо, В. Агеєвої, Н. Мафтин, О. Харлан, Л. Тарнашинської та інших, варто говорити про потребу узагальнюючого дослідження, у якому більш цілісно (не фрагментарно) була б проаналізована творчість Ірини Вільде від малих форм до панорамного роману «Сестри Річинські». Власне, в цьому тематичному ключі й маємо представлену до захисту дисертацію Наталії Миронівни Караб «Жанрово-стильова своєрідність прози Ірини Вільде в контексті української літератури 30–60-х років ХХ століття», в якій, аргументуючи актуальність дослідження, авторка зазначає, що саме «смілива трансформація» письменницею «жанрових і стильових стереотипів дозволяє трактувати її творчість як художній феномен» (с. 19). Звідси логічно висновується й мета праці – «проаналізувати жанрово-стильові особливості творів Ірини Вільде в українському прозовому дискурсі 30–60-х років ХХ століття» (с. 21) та новизна, яка «полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві системно досліджено прозовий доробок Ірини Вільде крізь призму його жанрово-стильової своєрідності» (с. 23). Чітко окресливши об'єкт і предмет дослідження, Наталія Караб для досягнення мети ставить перед собою низку конкретних завдань, які послідовно вирішує упродовж студіювання теми, застосовуючи як традиційну, так і нову, сучасну методологію.

Цікавими виявилися аналітичні шукання й співставлення дисертантки, помічання й фіксація насправді тих елементів своєрідності прози письменниці, які потрібно було виокремити й простудіювати, оскільки вона творила на межі двох письменницьких генерацій: з одного боку – це художньо-естетичні принципи класиків (О. Кобилянської, В. Стефаника, І. Франка, М. Яцківа та інших), творчість яких уже викристалізувалася, стала зразком, а з іншого – це творчість

сучасників Ірини Вільде (Дарія Віконська, Катрія Гриневичева, Галина Журба, Наталена Королева, Улас Самчук і т. д.), серед яких і разом з якими вона «писала» творчий контент часу, нову, модерну літературу й не загубилася серед цих особистостей, а зуміла сказати своє вагоме слово.

Власне, якщо говорити про «жанровий поліфонізм» творчості письменниці, то, як можемо розуміти із дисертації, він був представлений трьома рівнями авторської прози (новела, або оповідання, повість та роман), що засвідчувало більш-менш системний, поступальний розвиток від малих прозових жанрів до великих. Проте у кожному із цих жанрових різновидів, як пише дисертантка, можемо простежити «жанрову дифузію», авторські експерименти, і в результаті такого «жанрового експериментування з'явилися нові модифіковані форми» (с. 6 анотації), зокрема у малій прозі – це новела характеру, новела-монолог, епістолярна новела, дидактична новела-повчання, новела-етюд, новела-медитація. Спостерігаємо розмивання стилістичних обрисів у межах одного жанру. І кожний із таких творів письменниці – як ще одна грань таланту, ще одне втілення власного творчого «Я».

Коли ж сконцентрувати увагу на стильових пошуках письменниці, то, очевидно, тут «багатоголосся» й пошук, рух до форм досконалості, проба чогось нового, незвичного відчувається набагато більше, що й доводить авторка роботи, наголошуючи на поєднанні у творах Ірини Вільде таких рис, як психологізм і філософічність, екзистенційність і «проблемна відкритість», які динамічно змінюються, переплітаються, поєднуються.

Дисертація Наталії Карак складається з чотирьох розділів. У *Розділі 1. «Проза Ірини Вільде як жанрова система»*, який складається із трьох підрозділів, проаналізовано західноукраїнський прозовий контекст творів письменниці, їх жанрові трансформації, означено літературознавчу рецепцію прози (тобто теоретичну базу дослідження, що є дуже репрезентативною). Виділяючи й характеризуючи західноукраїнську прозу, дисертантка таким чином окреслює тло, на якому поставала самобутня і модерністська проза Ірини Вільде; характеризує ті причини й наслідки, які породжують насамперед новелістичні шукання письменниці, у жанрі, крізь призму якого вона стверджувалася як мисткиня слова; а також порушує низку теоретичних проблем, наприклад, про «виростання» західноукраїнської прози від малих до «панорамних епічних форм» (с. 43). І хоч письменниця має за зразок і орієнтується на письменників уже знаних, як зазначено авторкою роботи, «пріоритетними в цьому аспекті є акценти на типологічній подібності і художній специфіці жанрово-стильового розмаїття творчого доробку Ірини Вільде й Ольги Кобилянської, Ю. Косача, Наталени Королевої, Д. Макогона, М. Яцківа та інших» (с. 69), проте її творчі шукання, ті, що принесли успіх та «індивідуалізували» власні твори, зробили їх відомими,

неповторними, прочитуються в контексті модерністських експериментів і синтезують у собі елементи «неореалізму, неоромантизму, імпресіонізму, зумовлені художньо-ментальними авторськими інтенціями», які «взаємодіючи і взаємопереходячи, забезпечують стильову своєрідність її творчості» (с. 69).

Відповідно, жанрову мозаїку «коротких» творів Ірини Вільде проаналізовано у *Розділі 2. «Модерністські тенденції у творах малої прози Ірини Вільде»* (має два підрозділи), що є важливим, оскільки, як наголошує Наталія Карак, «системне вивчення малої прози авторки у контексті генології сьогодні відсутнє» і «її дослідження саме під таким кутом зору дозволяє глибше осмислити творчий феномен письменниці, сприяє інтенсивному формуванню літературознавчої думки про інтелектуалізм і філософсько-етичну спрямованість тогочасної української літератури» (с. 71). Дисерантка, спираючись на попередні дослідження, поточнює дефініцію жанру новели стосовно її різновидів у творчості Ірини Вільде, погоджуючись із думкою В. Фащенка про ці твори письменниці як «епіцентр мислі і настрою» й акцентуючи, що «особливу увагу у них відіграє специфіка творення художнього образу: перед читачем постає рішуча, тверда характером, горда особистість» (с. 77).

Аналізуючи стилетвірну площину малої прози Ірини Вільде, авторка дисертації наголошує на синкретизмі епічного й ліричного начал, оскільки в «художньому мисленні і світорозумінні» письменниці, на її думку, «художній твір синтезує відтворення зовнішньої реальності і відображення внутрішнього світу», тому вона «творила якісно нову художню систему, поєднавши в ній різні, часто протилежні елементи» і «виявляла своє ставлення до світу і людини в ньому, відкинувши раціоналізм, натомість ліризує епічну площину тексту» (с. 87). Наталія Карак дуже чітко класифікує засоби модерністської нараторивної техніки, які впливають на формування стилевого ладу новел письменниці, задають їх тональність, настроєвість. При цьому вона виокремлює шість характерних ознак письма авторки: «1) проблематизація жіночої суб'єктивності, її плюральність; 2) нова модель внутрішньої розкріпаченості геройні, котра проте вагається, сумнівається, роздумує; 3) конфлікт переміщується із зовнішньої подієвої сфери у внутрішню, демонструючи життєву драму особистості; 4) екзистенційні ситуації вибору як важливий характеристичний прийом, коли авторка акцентувала на самопізнанні й самореалізації української жінки; 5) інтелектуалізація новелістичного жанру за допомогою сповідей і рефлексій геройнь, котрі роздумують над особистими та універсальними зasadами буття (життя-смерть, добро- зло, свобода-неволя, обов'язок-відповідальність та ін.); 6) синкретизм жанрів (новела акції, новела настрою, епістолярна новела, психологічна новела, новела-етюд та ін.), стилів (неоромантизм, імпресіонізм, символізм, неореалізм,

екзистенціалізм), форм психологізму (сюжетної, композиційної, наративної, образної, хронотопної) та інші» (с. 102–103).

Розділ 3. дисертації «Художні пошуки Ірини Вільде в жанрі повісті» (містить три підрозділи) присвячено аналізу повістевого циклу прози авторки, де увагу сконцентровано в основному на характеристиці трьох повістей: «Метелики на шпильках», «Б’є восьма» і «Повнолітні діти», які сюжетно пов’язані. Пишучи знову ж таки про модернізацію жанру загалом, що особливо прикладово простежується за повістю «Метелики на шпильках», дисерантка акцентує на відображені авторкою часопросторової структури повісті «Б’є восьма» та проблем національної ідентичності у повісті «Повнолітні діти». Емотивна площа повістевої прози Ірини Вільде, як бачимо, містить «епізоди власного життя, особисто пережиті чи побачені ситуації» (с. 114). Тому ці твори «живі», чуттєві, психологічно глибокі, кордоцентричні. Особливо це стосується новели «Метелики на шпильках».

Цікавим є також заглиблення дослідниці в осягнення письменницею урбаністичного простору, порівняння його із баченням Валер’яна Підмогильного крізь призму роману «Місто». Аналізуючи повість «Б’є восьма», Наталія Карак частково долучає філософську складову, від чого розуміння твору стає глибшим, «стереоскопічним». Нею розглядаються такі головні мотиви повісті, як «доленоносної зустрічі», «життєвої дороги», «духовного посестринства», «межового порогу». Проходячи червоною ниткою крізь усі повісті (й не тільки), тема самовдосконалення особистості набуває найбільш виразногозвучання у творі «Повнолітні діти», де постають і вирішуються проблеми національної ідентичності, які визрівають у студентському середовищі, серед молоді.

Таким чином, як висновує дослідниця, «у повістевому циклі Ірина Вільде змоделювала духовну еволюцію головної героїні на межі дитячого і юнацького віків, показавши шляхи формування зрілого світосприйняття», при тому «у кожній повісті циклу увагу зосереджено на життєво важливому етапі інтелектуального, духовного, соціального, національного буття персонажа», тобто Дарки Попович (с. 148). Вважаю третій розділ дисертації найбільш вдалим стосовно проаналізованого текстового матеріалу й теоретичних узагальнень.

У *Розділі 4.* «Велика проза Ірини Вільде в контексті української романної традиції» (містить два підрозділи) авторка дисертації сконцентрувала увагу на соціально-психологічному творі «Повнолітні діти», що бачиться межовим, та панорамному полотні «Сестри Річинські», який, зовсім не нівелюючи інтересу до новелістичної та повістевої прози письменниці, вважає вершиною її творчості. Хоч цей роман свого часу «нашумів», на нього були дуже різні відгуки, все ж у ньому продовжено проблему пізнання «діалектики душі», але новими модерністичними засобами. Це був твір, над яким Ірина Вільде працювала 25

років і який приніс їй одночасно і славу, і розчарування. Попри все, на думку Наталії Каач, твір «засвідчив майстерну реалізацію письменницею найкращих можливостей жанру: тісне переплетення особистісної (романної) і національно-історичної (епопейної) проблематики» (с. 167), що породило новий зміст.

Таким чином, слідом за дисертанткою ми схильні вважати, що «проза Ірини Вільде, в якій майстерно сконцентрована історіософська, культурно-історична, соціально-ідеологічна проблематика доби, дозволяє трактувати його в контексті модерністського дискурсу української літератури ХХ століття» (С. 70). Письменниця в складних умовах пануючого соцреалізму зуміла оцінити не менш складні суспільну ситуацію та становище людини, «правдиво відтворити психологію і внутрішню сутність українця в межових соціально-історичних ситуаціях ХХ століття», що «дозволяє твердити про європейський рівень української прози» (с. 178).

Загалом високо оцінюючи роботу Наталії Каач, у яка має логічну, виважену структуру, у якій введено до наукового обігу великий пласт первинного джерельного матеріалу, що стосується безпосередньо аналізу творів Ірини Вільде, роботу, яка містить узагальнення, наукову новизну, достатньо апробована, відповідає вимогам до обсягу й змісту такого виду досліджень, хочу висловити кілька *запитань та зауважень*.

1. Формулюючи відомості про об'єкт дослідження, Ви дали перелік конкретних збірок та творів Ірини Вільде, які досліджувалися в дисертації. Оскільки не зазначено, що це її творчість загалом, то виникають питання: а) Які твори письменниці залишилися поза увагою в роботі? б) Чому? в) Який критерій використано для відбору цих творів?

2. Зауваження технічного плану: не вироблена система прописування прізвищ та ініціалів авторів творів та їх дослідників (то повністю ім'я й прізвище, то ініціали, причому поруч, в одному контексті). І ще: наукові результати дослідження варто було чітко сформулювати й виокремити.

3. Окреслюючи у підрозділі 1.1 західноукраїнський контекст прози 30–60-х років, дисертантка апелює до багатьох авторів та їхніх творів, і цей факт говорить про її глибоку обізнаність із літературним процесом зазначеного періоду. Проте, можливо, його варто було б характеризувати, більше звертаючись до порівнянь із творчістю Ірини Вільде, аби помітнішими були впливи і новаторство письменниці. А ще, як на мене, цікавим було б вивчення творчості Ірини Вільде в контексті жіночої прози, про що дисертантка принагідно згадує.

4. У висновках до розділів хотілося б, аби чіткіше звучала саме авторська позиція, теоретичні узагальнення.

5. Підрозділ 1.3 «Жанрові трансформації творів» за змістом тяжіє до другого розділу, оскільки у ньому зроблено акцент власне на новелістиці, «жанровий діапазон» якої розглядається у підрозділі 2.1.

6. У Розділі 2, де у підрозділи виокремлено відповідно характеристика жанрових (2.1) і стильових (2.2) ознак малої прози Ірини Вільде, вони, все ж, чітко не диференціюються, постійно перекриваючи один одного.

7. Вважаю, що характеристиці панорамного роману письменниці «Сестри Річинські» приділено недостатньо уваги (можливо, через обсяг роботи). Аналіз міг би бути глибшим у текстологічному плані, більш прикладовим.

Попри зазначені зауваження, на мою думку, представлена робота є оригінальною, самостійною, такою, що містить новизну та має ряд обґрунтованих положень і результатів. Тому дисертаційне дослідження Караб Наталії Миронівни «Жанрово-стильова своєрідність прози Ірини Вільде в контексті української літератури 30–60-років ХХ століття», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література можна вважати цілісним та завершеним дослідженням. За теоретичною наповненістю й практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових положень, висновків вона відповідає профілю спеціалізованої вченої ради К 58.053.02, вимогам, які встановлені у пп. 11, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, та вимогам щодо кандидатських дисертацій, а її авторка, Караб Наталія Миронівна, заслуговує на присудження її наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор
кафедри культурології
та філософії національного
університету «Острозька академія»

Ж. О. Янковська

Філіпповсько, Н. О.

підзвітніску

Рох. *О.К.*

Лемешук О.